

Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.

Доступ НТТР: <http://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2015/01/M12017-223x300.jpg>

Methodical aspects of development of creative imagination of preschool children

Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку

Oksana Holyuk, Pakhalchuk Natalya

Голюк Оксана, Пахальчук Наталя

Анотація. Уточнено поняття творчої уяви, визначено критерії, показники і типи розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку. Обґрунтовано педагогічні умови, які забезпечують ефективність розвитку творчої уяви дошкільників та розроблено методичне забезпечення для їх реалізації на етапі підготовки дітей до навчання у школі I ступеня.

Ключові слова: творча уява дошкільників, критерії творчої уяви, педагогічні умови, творчі завдання.

Аннотация. Уточнено понятие творческого воображения, определены критерии, показатели и типы развития творческого воображения детей старшего дошкольного возраста. Обоснованы педагогические условия, которые обеспечивают эффективность развития творческого воображения дошкольников и разработано методическое обеспечение для их реализации на этапе подготовки детей к обучению в школе I степени.

Ключевые слова: творческое воображение дошкольников, критерии творческого воображения, педагогические условия, творческие задания.

Summary. The concept of creative imagination was specified, the criteria, indicators and types of development of creative imagination of senior preschool children were determined. Pedagogical conditions that ensure the effectiveness of development of preschoolers' creative imagination were proved and the methodological support for their implementation at the stage of preparing children for school education of the 1st degree was developed.

Keywords: creative imagination of preschoolers, criteria of creative imagination, pedagogical conditions, creative tasks.

Початок ХХІ століття характеризується як період інтенсивного розвитку і якісних перетворень у сфері освіти, самоідентифікації української національної школи в умовах формування єдиного світового освітнього простору. Внаслідок цього загострюється потреба виховання творчої особистості, що зумовлює необхідність переосмислення змісту діяльності усіх соціальних інститутів, які відповідають за готовність молодого покоління до життя і праці і зокрема, дошкільних навчальних закладів, у яких закладаються основи для розвитку інтелектуального, морального та творчого потенціалу особистості.

Проблема творчості дітей, розвитку їх творчого мислення, креативних здібностей є предметом цілеспрямованого наукового пошуку вчених у різних галузях [1; 2; 3 та ін.]. Так, розкриттю і характеристиці специфічних особливостей творчих здібностей (гнучкість, пластичність, швидкість, оригінальність) присвячені дослідження Д.Богоявленської, А.Козирєвої, Дж. Гілфорда, П.Торренса та ін. У роботах І.Лернера, Л.Занкова, О.Матюшкіна, та ін. були розроблені і апробовані практичні методи розвитку творчих здібностей в процесі навчання. Дослідженню дитячої творчості та визначенню критеріїв оцінки її результатів присвячені праці Л.Артемової, Н.Гавриш, К.Крутій, Н.Кудикіної, Т.Піроженко, З.Плохій, Т.Поніманської, О.Савченко, Г.Тарасенко та ін.

Однак, не дивлячись на підвищення уваги до питань розвитку творчого потенціалу дітей і зокрема, розвитку творчої уяви як її основи, слід зазначити, що в основному достатньо повно розроблені психологічні аспекти творчості, педагогічні ж основи цього процесу представлені недостатньо детально. Особливо дана проблема торкається періоду початкового становлення особистості, а саме – етапу підготовки дитини до шкільного життя. Роль уяви у формуванні дитячої творчості у даний період очевидна, оскільки здатність відтворювати, створювати різноманітні художні образи поширює позитивно впливає на розвиток творчого потенціалу дитини, на формування естетичного ставлення до довкілля. Аналіз особливостей розвитку уяви дітей доводить, що вона є одним із ключових складових діяльності старших дошкільнят [4, с. 53-59].

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов, які сприятимуть ефективності розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку та методичного інструментарію, спрямованого на забезпечення даних умов.

Для досягнення мети використано комплекс методів дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення) для конкретизації сутності базових понять дослідження; з'ясування критеріїв, показників та рівнів діагностики творчої уяви дітей; визначення педагогічних умов її розвитку; *емпіричні* (спостереження, опитування, анкетування, бесіди, аналіз продуктів творчої діяльності дітей, констатувальний етап педагогічного експерименту) для діагностики творчої уяви і фантазії старших дошкільників за типами розвитку, узагальнення результатів.

У нашій роботі творчу уяву дитини старшого дошкільного віку ми розуміємо як процес і результат самостійного створення дитиною нових образів, уявлень, ідей, включених у процес творчої діяльності, тобто діяльності, яка дає в результаті оригінальні, цінні, суб'єктивно значущі продукти. Окрім того, зазначений продукт може бути створеним на основі образів сприйняття, пам'яті, а також знань, набутих дитиною у процесі життєдіяльності, однак мати по відношенню до них ознаки новизни. При цьому саме творча уява дозволяє дитині приймати рішення і знаходити вихід з проблемної ситуації за відсутності необхідних знань. До якісних результативних характеристик творчої уяви ми відносимо метафоричність створеного образу, розробленість образу, індивідуалізованість образу.

З метою визначення типу розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку та характеру її прояву у свідомості, почуттях та діяльності, нами було проведено констатувальний етап експерименту, яким було охоплено 98 дітей старшого дошкільного віку дитячих навчальних закладів м.Вінниця (Україна).

Спираючись на результати теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, нами було визначено критерії та показники розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку: особливості когнітивно-креативних якостей дитини (смісловий реалізм уяви, уміння бачити ціле в раніше розрізнених частинах, творча надситуативність і практичне експериментування подумки; характер мотиваційно-ціннісних якостей (позитивне ставлення до школи, прагнення вчитися, безкорислива допитливість і бажання „ставити експерименти” над явищами дійсності; можливість адекватно виразити свої емоційні реакції і стани); прояв пізнавальної активності (здатність до самоорганізації власної діяльності, самостійність у плануванні дій для виконання певного завдання; прагнення до розв'язання суб'єктивно значущої проблемної ситуації, яку дитина не може вирішити відомими їй способами, що спонукає її виходити за межі стереотипів, шукати свій метод розв'язання цієї проблеми); творча позиція у

сфері спілкування (здатність змістовно будувати ділову співпрацю з дорослими, адекватні звернення про допомогу до вчителя; вміння ставити питання; ініціативність у побудові навчальної співпраці з однолітками).

Вищезазначені критерії виступили базовими для визначення типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку, а саме – адаптивного, репродуктивного, креативного.

Кількісна обробка результатів виконання комплексу діагностичних завдань («Прогресивні матриці Равена», «Відповідності», «Дивна картинка» В.Кудрявцева, «Казка про чорнильницю», «Дівчинка або хлопчик?», «Домальовування фігур», «День народження гнома», «Придумай казку», «Займися чим-небудь», «Картинки» О.Смирнової та ін.) та цілеспрямованих спостережень за дітьми у різних видах діяльності засвідчила такий розподіл типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку в контексті їх готовності до шкільного навчання: 37,7% – адаптивний тип розвитку творчої уяви; 47 % – репродуктивний тип; 15,3% – креативний тип.

Результати проведеного дослідження дозволяють констатувати, що діти старшого дошкільного віку характеризуються наявністю потенційних творчих можливостей. Для них природно зайняти надситуативну позицію – піднятися над світом, розчленованим діяльністю дорослих на окремі «навчальні предмети», і поглянути на ці розчленовування крізь призму гри, казки, досвіду власного «вільного фантазування», що й становить первинний спосіб освоєння універсального людського досвіду (практичного, пізнавального, естетичного, етичного тощо), базових «категорій» культури, їх смислового значення і подальшого перетворення. Недостатня ж сформованість окремих компонентів творчої уяви дошкільника знижує ступінь готовності цих дітей до школи. Зокрема, труднощі включення у навчальну ситуацію можна пояснити наявністю труднощів у здійсненні практичного експериментування подумки. Така ситуація частково зумовлена порушенням наступності між дошкільною та початковою освітою, ранньою і форсованою підготовкою дошкільників до навчання на спеціальних «тренувальних» заняттях.

Усвідомлюючи, що перехід із дошкільного закладу до школи – надзвичайно відповідальний і складний період у житті кожної дитини, а особливо шестирічної, ми вважаємо, що з метою збереження самоцінності дитини та пом'якшення її майбутньої адаптації до шкільного навчання, на заняттях з майбутніми першокласниками головний акцент слід робити на розвиток продуктивної уяви – основи творчого потенціалу дошкільника, яке пов'язане з теоретичним мисленням молодшого школяра (пріоритет

розвивальної роботи в початковій шкільній ланці). Серед засобів пріоритетними має стати: гра, творчі завдання з протиріччями, активне сприйняття казок. В цьому випадку збагачення освітнього процесу творчо розвиваючими формами діяльності забезпечуватиме створення стійкого фундаменту готовності дітей до навчання в початковій школі.

На основі проведеного дослідження, нами було виокремлено основні *педагогічні умови*, що забезпечують продуктивний розвиток творчої уяви дитини старшого дошкільного віку в контексті її підготовки до навчання в школі:

1. Скоординована підтримка розвитку творчої уяви дитини у тісному взаємозв'язку з іншими творчими здібностями та естетичним досвідом, на основі інтеграції естетичного, гуманітарного та суспільно-наукового знання у предметному змісті занять.

2. Використання системи навчально-творчих задач відкритого типу, тренінгів, ділових ігор, творчих проєктів, що стимулюють прояв творчої уяви.

3. Організація спільної творчої діяльності, діалогічної взаємодії дітей, вихователів, учителів і батьків, спрямованих на формування цілісної особистості майбутнього першокласника, комплексне посилення його комунікативних і творчих можливостей через мотиваційну, когнітивно-креативну, операційну, ціннісно-смыслову підготовку та рефлексію.

Методологічною основою розвитку творчої уяви нами визначено гуманне ставлення до дитини. При розробці змісту системи творчих завдань ми виходили з позицій особистісного підходу, який передбачає, що в центрі освітнього процесу знаходиться дитина – її мотиви, цілі, рівень розвитку креативних здібностей. Усю систему творчих завдань було упорядковано на наступними напрямками: ігри, спрямовані на розвиток уяви як універсальної властивості; ігри, спрямовані на розвиток імажинативних здібностей та вмінь; творчі завдання, які створені на основі адаптованої теорії рішення винахідницьких задач (ТРВЗ) і методів розвитку творчої уяви (РТВ), на основі моделі «Об'єкт-ознака-значення ознаки» (М.Хоменко); творчі завдання, ділові ігри та тренінги для групових та індивідуальних занять з батьками; завдання тестової діагностики творчих потенційних можливостей дітей; ігрові форми проведення фізкультхвилинок та «пальчикових ігор», хвилинок фантазування.

На основі аналізу науково-методичної літератури [3; 5; 6 та ін.] нами були розроблені ігрові завдання фізкультурно-оздоровчого спрямування для дітей старшого дошкільного віку, як-от:

1. Завдання «Перетворення»: придумати у кого або у що можуть перетворитися предмети та як можна їх використати (рис. 1).

Рис. 1. Стимульний матеріал до завдання «Перетворення».

2. Завдання «Розмова»: уяви, що предмети в спортивній залі можуть розмовляти. Про що вони розмовляють? (рис. 2).

Рис. 2. Стимульний матеріал до завдання «Розмова».

3. Завдання «Художня майстерня»: використовуючи запропоновані фігури (квадрат, трикутник, коло тощо), намалюй країну Спортляндію. Фігури можна використовувати не один раз.

4. Завдання «Конспірація»: розфарбуй м'ячі так, щоб вони не були схожі один на одного та придумай їм ім'я (рис. 3) .

Рис. 3. Стимульний матеріал до завдання «Конспірація».

5. Завдання «THE END»: придумати закінчення вірша. Закінчення може не співпадати з оригіналом.

Спортивний віршик

Початок:

Узялися дельфінята в морі
М'ячика ганяти.
Між буйками їх ворота:
Звідсіля і он аж доти.
Не минуло і хвилини –
М'ячик точно в ціль поплинув.
Всі завмерли у напрузі...

Закінчення:

Воротар не схибив, друзі!
А що ним була акула –
То м'яча вона ковтнула... (Роман Скиба)

6. Завдання «Диктор»: розфарбувати малюнок (рис. 5) та розповісти вірш весело, здивовано, жалібно тощо.

Я із букви П торік
Змайстрував собі турнік.
Підтягаюсь разів сто я,
Маю силу і здоров'я. (І. Січовик)

Для спрямування роботи з розвитку творчої уяви та формування естетичного досвіду дітей варто використовувати певні алгоритми побудови хвилинок милування природи:

1. Підготовча бесіда (приблизно за день до запланованого милування): налаштування дітей, зацікавлення.

2. Визначення об'єктів милування та обґрунтування їхньої естетичної виразності.

3. Підбір метафор через звук, запах, зір, відчуття тощо. Наприклад, листя під ногами – шепіт осені (звук); різнокольорова ковдра (зір) тощо.

4. Складання катренів про об'єкт милування (2-3). Наприклад:

Жовте листячко летить

І тихенько шарудить.

Журавлі летять, курличуть.

Нас у вирій знову кличуть (Микола С.)

Жовте листячко шепоче,

В небі грім собі гуркоче.

Отака вона пора –

Наша осінь золота (Тетяна К.)

5. Добір запитань оцінного характеру.
6. Добір художньо-творчих завдань.
7. Пошук художнього матеріалу для активізації уяви дітей (вірші, казки, загадки, пісні тощо).
8. Закріплення отриманих естетичних вражень в певних художньо-творчих формах.

Для актуалізації асоціативних зв'язків дошкільників доцільно використовувати певні завдання, зокрема:

1. До прослуханих звуків природи (злива, шум океану, нічна серенада солов'я тощо) підібрати представлені твори мистецтва (наприклад, В.Косенко «Дощик», І.Левітан «Вечір», М.Сингаївський «Лугова казка», П.Тичина «Хор лісових дзвіночків» тощо).

2. Із запропонованого списку мистецьких творів вибрати ті, що відображають естетичні враження після хвилинки милування природи (наприклад, хвилинка милування: «Наш красень-дубок» – І.Шишкін «Дубовий ліс в сірий день», А.Куїнджі «Дуби», О.Шовкуненко «Дуби»; Н.Забіла «Під дубом зеленим», Г.Тютюнник «Навіщо дубам листя взимку» тощо).

3. Намалювати кольорову палітру до певного літературного твору та пояснити свій вибір (наприклад, Л.Костенко «Березовий листок», В.Заєць «Шипшинові ліхтарі», М.Познанська «Сонячна сопілка», Д.Павличко «Вітер» тощо).

4. Придумати якомога більше назв до творів мистецтва (наприклад, В.Васнецов «Спляча красуня», М.Приймаченко «Казковий звір», В.Костанді «Сіра хмара»; А.Гедіке «Гроза», Б.Фільц «Весняний дзвін» тощо).

5. Колективно намалювати знак-образ до певного мистецького твору. Згодом, із накопиченням «Асоціативного мистецького портфелю», можна грати у гру «Відгадай твір за знаком-образом».

6. Придумати якомога більше метафор до об'єктів, зображених на певному мистецькому творі (наприклад, І.Шишкін «Крижані гори»: корабель – самотній мандрівник, острівець життя, чорний розвідник; крига – царство холоду, білий морок тощо).

Проведене нами дослідження дозволяє стверджувати, що творча уява виступає необхідним компонентом усіх видів творчої діяльності людини в будь-якому віці. Основними завданнями уяви є: 1) передбачення очікуваного процесу і результату до їх здійснення; 2) формування образів об'єктів, що

ніколи не існували або реально не існували; 3) розв'язування завдань і забезпечення пізнавального процесу в умовах невизначеності і обмеженості інформаційних або інших ресурсів.

Отже, окреслені нами напрямки роботи з використанням системи творчих завдань повинні сприяти підвищенню рівня готовності майбутніх першокласників до навчання у школі, а також встановленню суб'єкт-суб'єктних відносин педагогів, дітей та їх батьків, що становить основу для творчої навчально-пізнавальної діяльності та виступає обов'язковою умовою формування творчого потенціалу, оскільки саме при такого роду взаємодії відбувається взаємодоповнення і взаємозбагачення їх діяльності.

Література

1. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А. Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44
2. Кит Г.Г. Организация поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного возраста // Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы : сборник материалов У Международного научно-практического семинара. – Барановичи: БарГУ, 2016. – С. 32-34.
3. Кривошея Т.М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики) / Т.М.Кривошея // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. матер. междун. научно-практической конф. / Т.М.Кривошея ; под. ред. И.Е. Валитовой. – Брест: БрГУ, 2016. – С. 102-106.
4. Момот Л.Л. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання / Л.Л. Момот, Л.В. Шелестова // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 53-59.
5. Пахальчук Н. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей / Наталя Пахальчук // Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 171-177.
6. Tarasenko G. Psychological and pedagogical peculiarities of formation the humanistic outlook of preschoolers during their interaction with nature / Tarasenko G. // Psihopedagogia Copilului : Child Psychopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – S. 45-53.